

Právní skutečnosti - obecně

Právní jednání 1

Úvod a pojmové vymezení

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.
PrF MU, Brno

Právní skutečnosti

Pojem: právní skutečnost X právní důvod

- **Právní následky** v soukromém právu pravidelně vznikají **z určitého právního důvodu (titulu)**
- **Právním důvodem** vzniku právních následků je v soukromém právu
 - **Výjimečně** zákon samotný (např. § 2344, 3054)
 - **Zásadně** na základě zákona určitá skutečnost (právní skutečnost), tj. skutečnost, která je k tomu na základě zákona (práva) způsobilá
- **Právní skutečnost** – faktická skutečnost (přírodní či společenský jev), s níž právo spojuje právní následky, tj. zejm. vznik, změnu či zánik subjektivních práv a povinností (právně relevantní skutečnost)

- Srov. chůze na chodníku X chůze na chodníku, při níž dojde ke střetu s jiným a ke vzniku škody
- **Právní následky** vznikají v soukromém právu **zásadně podmíněně (hypoteticky)**: nejsou přímým následkem existence samotného zákona, nýbrž k jejich vzniku se vyžaduje určitá právní skutečnost – např. právní jednání
- Terminologie: srov. nabývání práv „**ze zákona**“ (ex lege – tj. nepodmíněně) a „**na základě zákona**“ (tzn. sice ze zákona, ale ve spojení s určitou právní skutečností)
- Právní skutečnost jako **typický prvek skutkové podstaty právní normy**
 - Právní norma: skutková podstata (hypotéza) → právní následek (dispozice)

Dělení právních skutečností

- **Právem aprobované, tj. dovolené**

S úmyslem způsobit právní následky (právní jednání, rozhodnutí orgánu veřejné moci)

Bez úmyslu způsobit tyto následky (např. vytvoření věci)

- **Právem reprobované, tj. zakázané** (např. protiprávní čin – jízda v obci nad 50 km/h)

- **Subjektivní** (závislé na lidské vůli) – např. právní jednání, poskytnutí informace (tzv. informační úkon), konstitutivní rozhodnutí orgánu veřejné moci, vytvoření věci
- **Objektivní** (nezávislé na lidské vůli) – např. narození či smrt člověka, plynutí času. Srov. § 600: „Zákon stanoví, která práva a které povinnosti vznikají, mění se nebo zanikají z právních skutečností nezávislých na vůli osoby. Takový následek může též určit ujednání stran.“
- **Smíšené**
 - např. tzv. smíšená náhoda (§ 2904)
 - dále se uvádí např. promlčení či prekluze (uplynutí zákonem stanovené lhůty spojené s opominutím věřitele vykonat své právo)

- Rozhodnutí orgánu veřejné moci
 - **Konstitutivní** (právo tvorné) – zakládá, mění či ruší subjektivní práva a povinnosti. Jen tato rozhodnutí **jsou právními skutečnostmi** hmotného práva (typické pro tzv. nesporná řízení). Tato rozhodnutí působí zásadně ex nunc (od teď do budoucnosti) – např. § 1766 odst. 1, rozhodnutí soudu o rozvodu manželství, rozhodnutí o omezení svéprávnosti člověka apod.
 - **Deklaratorní** (potvrzující) – pouze deklaruje (ne)existenci subjektivního práva či povinnosti. Nejsou PS hmotného práva, ale mohou být PS práva procesního (typické pro tzv. sporná řízení). Tato rozhodnutí působí zásadně ex tunc (zpětně, od počátku) – např. uložení povinnosti žalovanému vydat žalobci neoprávněně zadržovanou věc dle § 1040, uložení povinnosti žalovanému zaplatit žalobci kupní cenu z dříve uzavřené smlouvy apod.
 - i tato rozhodnutí však mohou působit určité právní následky (např. § 640)

- Dle doby působení (zejména objektivní skutečnosti)
 - Jednorázové (události)
 - Trvající (stavy)
 - někdy se uvádí „protiprávní stavy“

- Z hlediska nutnosti jejich důkazu
 - Dokazované (musí se prokazovat)
 - Presumované: nastane-li určitá skutečnost, další již není třeba dokazovat
 - Vyvratitelné domněnky (má se za to)
 - Nevyvratitelné domněnky (platí, že)
 - Fikce (považuje se za; hledí se jako na)
 - Procesní právo: tzv. notoriety – skutečnosti, u nichž se nevyžaduje provedení důkazu (srov. § 121 OSŘ: „Není třeba dokazovat skutečnosti obecně známé nebo známé soudu z jeho činnosti, jakož i právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky.“)
 - K možnosti ujednání fikce ve smlouvě
 - srov. NS 23 Cdo 1001/2021
 - Podcast Judikatura č. 7

Úprava právních skutečností v OZ

- 1. část, Hlava V
 - Díl I: Právní jednání (§ 545-599)
 - Díl II: Právní události (§ 600-608)
 - Díl III: Promlčení a prekluze (§ 609-654)

Právní jednání

Právní jednání

■ Terminologie

- § 34 OZ 1964 (**právní úkon**): *„Právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.“*

- § 545 OZ (**právní jednání**): *„Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.“*

Právní činy: exkurs

Protiprávní činy

Právní jednání

**Právní činy v užším
smyslu**

- Informační úkony
- Faktické (reálné) úkony
- Společenské služby

Srov. Melzer/Tégl, úvodní výklad před § 545, m.č. 1 – 7.

Autonomie vůle

- Základní princip soukromého práva
- Vyplývá z principu právního státu (čl. 2 odst. 2 Listiny, čl. 2 odst. 4 Ústavy), srov. sp. zn. I. ÚS 546/04
- Nezbytný předpoklad fungování moderní společnosti (opak: systém přerozdělování pomocí vrchnostenských aktů)
- Význam rozlišení norem na dispozitivní a kogentní

Pojmové znaky a náležitosti PJ

- Náležitosti PJ je třeba odlišovat od pojmových znaků
- **Pojmové znaky** vymezují PJ jako takové (dle nich zjišťujeme, zda vůbec jde o PJ)
- **Náležitosti** PJ zkoumáme až tehdy, jsou-li naplněny pojmové znaky PJ. Ptáme se, zda existující PJ má takové vlastnosti, aby mohlo vyvolat chtěné (zamýšlené) právní následky
 - Příklad: svéprávnost, svoboda vůle atd.

Pojmové znaky PJ

- **Projev vůle** (vůle + projev)
- **Zaměřenost** projevu vůle na vznik právních následků
- **Aprobace** právním řádem
(Srov.: prohlašuji „od zítřka necht' jsem vlastníkem Pražského hradu“)
- Nesprávně: nastoupení právních následků (to je až následkem platného, resp. obecně bezvadného PJ)

Není PJ

- **Informační úkon:** sdělení informace (nejde o projev – sdělení – vůle, nýbrž o sdělení určité skutečnosti, tj. informace) – např. § 1882 (vyrozumění dlužníka o postoupení pohledávky)
- Projev vůle zaměřený na způsobení **faktického následku** (např. vytvoření díla) – i když zde ad hoc může být vůle způsobit též právní následek (např. vznik vlastnického práva či autorského práva)
- Jednání **obdobné právnímu jednání** (*geschäftsähnliche Handlung*) – analogická aplikace některých pravidel pro právní jednání (např. rozhodování kolektivních orgánů právnických osob)
- **Společenská služba** (§ 2055 odst. 2)

Pojmové znaky PJ – příklady

- „Dnes chci jít hrát fotbal“
- „Přeji si, aby se tato budova stala mým vlastnictvím“
- „Oznamuji Vám, že jsem postoupil pohledávku za Vámi osobě X.Y.“

Jak lze poznat, že zákon požaduje jednání s kvalitou PJ?

- Nutná interpretace konkrétního ustanovení právního předpisu (otázka, zda právní předpis vyžaduje pro naplnění konkrétní skutkové podstaty projev vůle s kvalitou PJ)
- Srov. § 1908: „Splněním dluh zaniká.“
- PJ jako prostředek realizace autonomie vůle. Do popředí zde vystupuje **prvek ochrany jednajícího**. Pro výklad příslušného zákonného ustanovení bude proto klíčová otázka, **zda v daném případě je smysluplné jednající subjekt tímto způsobem chránit**
- další příklady:
 - § 1890: „... souhlasí-li třetí osoba...“
 - § 1921: vytknutí vady X § 1923: volba mezi nároky z vadného plnění

- Terminologie: chování X jednání X konání (opomenutí)
 - **Chování** – jakýkoli vnější projev člověka (soubor vnějších projevů člověka) – např. zpěv, mluvení ze spaní, mimovolní pohyby apod.
 - **Jednání** – vůli nesené lidské chování (např. zpěv)
 - Konání – aktivní jednání
 - Opomenutí – zdržení se nějakého konání (viz § 546)
 - **PJ** (pouze takové jednání, u něhož jsou splněny pojmové znaky PJ)

Druhy PJ (příklady)

- Dle typu
 - Typické a atypické (pojmenované a nepojmenované, nominátní a inominátní)
- Dle počtu stran
 - Jednostranné, dvoustranné či vícestranné
 - zvláště u vícestranným rozeznáváme:
 - smlouvy
 - společná právní jednání
 - usnesení (srov. NS 27 Cdo 445/2018)
- Dle nutnosti dojití do sféry adresáta
 - Adresované a neadresované
- Dle nutnosti vyjádření kauzy
 - Kauzální, abstraktní (srov. § 1791)

- Dle požadavků na formu
 - Formální a neformální
- Dle poměru majetkových plnění
 - Úplatné a bezúplatné
- Dle okamžiku nastoupení právního následku
 - Mezi živými (*inter vivos*) a pro případ smrti (*mortis causa*)

Zdánlivé právní jednání (non negotium)

- Jednání, které **se jeví jako právní jednání**, avšak
 - **Nevykazuje pojmové znaky** právního jednání (§ 551, 552), nebo
 - Zákon je za zdánlivé **prohlašuje** (např. § 553): zdánlivost podle právního následku
 - Případně obojí (§ 551, 552)
- Důsledek: v prvním případě PJ není, ve druhém na něj hledíme, jako by nebylo (§ 554)
 - Zásadně se však aplikují pravidla o částečné neplatnosti (viz dále)
 - Zásadně se neaplikují pravidla o náhradě škody (*culpa in contrahendo*, § 579 odst. 2)

Precizace pojmu „projev vůle“

- Zde se **pojmové vymezení PJ** do značné míry prolíná s úpravou **výkladu PJ**
- Obvykle: vůle a její projev se shodují
- Co když je však vůle a její projev v rozporu? Řešení?
 - Teorie vůle
 - Teorie projevu
 - **Teorie důvěry** (nyní panující) – konstrukce institutu PJ založená na poměřování právních principů

Teorie důvěry

- Důležité je rozlišování PJ na neadresovaná a adresovaná
 - PJ **neadresované** (nevyžaduje se jeho dojití jiné osobě – např. závěť) – rozhodující je **teo vůle** (objektivní význam projevu je nerozhodný) – srov. i § 1494 odst. 2
 - PJ **adresované neurčitému adresátovi** (veřejná nabídka, veřejný příslib) a PJ **adresované určitému adresátovi** (návrh na uzavření smlouvy)

Jednání **ve srozumění** s adresátem – rozhodující je **teo vůle** (objektivní význam projevu je nerozhodný)

Jednání **bez srozumění** s adresátem – rozhodující je **teo projevu**

Vůle jako pojmový znak PJ

- § 551: O PJ, chybí-li vůle jednající osoby.
- Jakou kvalitu musí pojmově vykazovat PJ? – konkrétní vymezení pojmu „vůle“ (jaká vůle musí dle § 551 chybět?) – **střet principu autonomie vůle a p. ochrany dobré víry** (právní jistoty)
- Relevantní v případě, kdy se vychází z objektivního významu projevu
- 3 stupně vůle
 - Obecná vůle **jednat** (*Handlungswille*) – je nutná
 - Obecná vůle **právně jednat** (s nějakými právními následky) (*Erklärungsbewusstsein*) – není nutná (srov. **trevírská dražba vína** – odpovědnost za vlastní sféru vlivu)
 - Vůle ke **konkrétnímu právnímu jednání** (*Geschäftswille*) – není nutná (srov. úpravu omylu)

Vážnost vůle, resp. projevu vůle, § 552

- Nejde o náležitost, nýbrž pojmový znak
- Není-li projev vůle **zjevně** míněn vážně, je zřejmé, že nesměřuje k právním následkům (následek: zdánlivé PJ, ale viz dále!)
- Nevážnost musí být zjevná, tj. zjistitelná (hodnocení stejné jako u poměru vůle a jejího projevu – adresovaná a neadresovaná PJ, srozumění adresáta či nesrozumění)
- Příklady
 - Nevážně učiněná závěť
 - Nevážně učiněný návrh na uzavření smlouvy

Simulované a disimulované PJ

- Simulované jednání: jednání na oko, předstírané jednání před třetími osobami (nejsou splněny pojmové znaky PJ)
- Tzv. disimulované PJ – zastřené právní jednání (§ 555 odst. 2) – více viz přednáška o výkladu PJ
- Vnitřní výhrada (tzv. mentální rezervace) – jednající ve skutečnosti právně jednat nechce, ovšem tuto skutečnost navenek záměrně neprojeví (chce ji utajit)
 - Co když adresát pozná vnitřní výhradu?

Jak lze projevit vůli

- Terminologie (opakování)

- **Chování**

- **Jednání**

- **Konání**

- **Opomenutí**

§ 546: Právně lze jednat konáním nebo opomenutím; může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit

Výslovné a konkludentní (popř. smíšené) PJ

- Výslovný projev vůle (vždy jen v podobě konání)
 - Jsou použity výrazové prostředky, jejichž **primárním smyslem v dané situaci je projev vůle právně jednat**
Slovy (někteří autoři chápou tuto kategorii jako výlučnou)
Kývnutí hlavy na znamení souhlasu (sporné)
- Konkludentní projev vůle (jak v podobě konání, tak opomenutí)
 - Konkludentní: **odůvodňující určitý úsudek, závěr**
 - **Takový projev vůle, jehož primárním smyslem není projevení vůle právně jednat** (Př.: *Na toho, kdo přijal od dlužníka úroky do budoucnosti, se nahlíží tak, jakoby se mlčky dohodl, že v rámci této doby nebude jistinu žalovat.*)
- Legální pojem „výslovně“ uvedený ve zvláštních ustanoveních (např. § 647)

Mlčení jako zvláštní případ konkludentního PJ

- Samo o sobě nemá nikdy hodnotu vyjádření, nýbrž až ve spojení se zvláštními okolnostmi, které konstituují jeho smysl jako vyjádření (viz např. § 1740 odst. 1, věta druhá)
- *Qui tacet, consentire videtur?*
- *Qui tacet, consentire non videtur?*
 - odmítnutí návrhu na uzavření smlouvy, odmítnutí dědictví atd.?
- P. K. Koldín: Práva městská Království českého a Markrabství moravského (H.VII.): *„Náležela-li by věc dvěma, třem aneb většímu počtu, a jeden by z nich při přítomnosti všech prodával, a žádný by trhu překážky nečinil, ani se neozval: takové zamlčení a trpělivost vztáhne se ke škodě jich a položeno bude při právě za pořádné k trhu takovému povolení.“*

- Nejvyšší soud (33 Odo 663/2005): V tomto případě bylo sporné uzavření dohody o změně obsahu závazku (změna splatnosti). Skutkový stav: dne 20. 8. 1999 poskytl žalobce žalované a M. B. půjčku ve výši 156.000 Kč na podnikání M. B., s níž žalovaná souhlasila. Při uzavírání ústní smlouvy o půjčce, resp. při předání půjčky, nebyla mezi účastníky dohodnuta její splatnost. Manželství žalované a M. B. skončilo 4. 9. 2001 rozvodem. Dne 31. 10. 2000 přišla žalovaná do bytu žalobců oznámit rozpad svého manželství a na dotaz žalobkyně, „jak to nyní bude s tím dluhem“, odpověděla, že jim „svou polovinu dluhu do dvou let zaplatí“. Když se do bytu žalobců dostavil i M. B., žalobkyně ho informovala o jednání s žalovanou a žalovaná před ním svůj slib potvrdila.

Nejvyšší soud tento skutkový stav hodnotí tak, že se ze zjištěných skutkových okolností „sice nepodává, že by žalobci tento návrh přijali výslovně (tedy za použití slovních výrazů), avšak ze zjištěných okolností daného případu lze dovodit, že návrh žalované byl z jejich strany bezesbytku akceptován. Žalobci návrhu žalované nikterak neoponovali, neměli k němu žádných připomínek či výhrad, naopak bezprostředně seznámili svého syna s navrženým řešením nastalé situace, která byla pro ně dosud nejistá, a žalovanou požádali, aby ještě i před ním svůj návrh zopakovala. Ta jim vyhověla a žalobci ani před svědkem projevu vůle žalované proti jejímu návrhu ničeho nenamítali. Takové chování žalobců nelze jistě kvalifikovat jako odmítnutí návrhu žalované.“

Mlčení – závěr

- Kdo mlčí, předpokládá se, že souhlasí, **pokud mluvit měl a mohl** (*qui tacet, consentire videtur ubi loqui potuit ac debuit*)
 - Kdy měl mluvit: to lze dovodit zejména z principu poctivosti (§ 6)
 - Mlčení tedy zásadně není ani souhlas, ani odmítnutí

Obsah PJ

- **Podstatné** kusy obsahu PJ (*essentialia negotii*)
- **Pravidelné** kusy obsahu PJ (*naturalia negotii*)
- **Nahodilé** kusy obsahu PJ (*accidentalia negotii*)

- Ad 2 a 3) Je významné pro posouzení, co je třeba sjednat, případně, co je třeba smluvně vyloučit
 - Srov. např. § 1792

Perfekce PJ

- Ve kterém okamžiku je dovršeno naplnění pojmových znaků?
- **Neadresovaná PJ** (závěť, okupace věci)
 - Okamžikem projevení vůle
 - Ad hoc stanovená možnost zrušení projevu vůle (např. § 1494, 1575)
- **Adresovaná PJ**
 - **Teorie dojití**
 - Jiné možné přístupy – např. teo učinění PJ, teo odeslání PJ, teo seznámení se s PJ
 - srov. též § 1744

Teorie dojití

- Mezi přítomnými: okamžitě (OZ neupravuje – srov. však § 1734)
 - Kdo je „přítomným“?
 - Co je to „ústně“ ve smyslu § 1734?
- Dojití projevu vůle adresovaného nepřítomné osobě (§ 570)
 - Projev vůle dosáhne výlučnou sféru vlivu adresáta a (kumulativně)
 - Adresát má podle obecné zkušenosti možnost se s ním seznámit (nikoli vhození dopisu do schránky o půlnoci; jinak však v případě zamýšleného pobývání mimo domov apod.)

V ČR se dosud plně neaplikuje (?), srov. však § 602
- Možnost odvolání PJ (§ 572), viz i § 1738
- Zmaření dojití: § 570 odst. 1 (formulace nevyvr. domněnky, ve skutečnosti však fikce)
- Nutno **odlišovat od pravidel procesního práva** o doručování!
(Přípustnost sjednané fikce doručení hmotněprávního jednání?)

Účel teorie dojití

- Rozděluje sféry odpovědnosti
 - Problémy, které mohou vzniknout v průběhu zasílání projevu vůle (např. se při posílání faxu či emailu ztratí část textu) – omyl v projevu (§ 571)
 - Problémy, které mohou nastat u adresáta, avšak před tím, než se s projevem vůle skutečně seznámí
- Řešení: adresát odpovídá za svou sféru vlivu

Jednání vůči nikoli plně svéprávnému (§ 570 odst. 2)

- Nutná **normativní souvislost** mezi omezením svéprávnosti a doručovaným PJ
- PJ se sleduje poskytnout **jen právní výhodu** či nikoli (objektivně: důvodem je ochrana)
 - Ano: působí již od dojití této osobě
 - Ne: je třeba dojití zákonnému zástupci nebo opatrovníkovi
- Odlišení právní výhody od hospodářské výhody
 - Hospodářská výhoda – velmi výhodná koupě, bezúročná zápůjčka peněz
 - Právní výhoda – straně nevznikají přímé povinnosti (právní pozice strany se jen zlepšuje)

Domněnka doby dojití (§ 573)

- Vyvratitelná domněnka
- Je-li prokázáno, že zásilka **byla odeslána a že došla**
- **Sporný** je tak **jen okamžik** dojití, **nikoli dojití samotné**
- Význam:
 - Nastoupení účinků tohoto jednání
 - Běh akceptační lhůty
 - Běh výpovědní doby

Účinky právního jednání

- obecně: perfekcí
- je však možné je odložit nebo omezit jejich trvání
 - podmínka
 - určení času

Podmínka

- Podmínka: budoucí (?) nejistá událost
 - subjektivně X objektivně
 - pravé a nepravé podmínky

- Srov. římské právo
 - Dies certus an, incertus quando
 - Dies certus an, certus quando
 - Dies incertus an, incertus quando
 - Dies incertus an, certus quando

Druhy podmínek

- Kasuální, potestativní a smíšená podmínka
- Volní podmínka
 - tzv. ryzí volní podmínka
- Pozitivní a negativní podmínka

Podmínka odkládací a rozvazovací (§ 548 odst. 2)

- Podmínka odkládací
- Podmínka rozvazovací

- Rozlišování není bez problémů (srov. podmíněný dar)
 - interpretační pravidlo – odkládací (§ 548 odst. 3)

- Účinky: ex nunc
 - lze však ujednat i ex tunc

Stav nejistoty

- do doby než se podmínka rozhodne
 - splnění podmínky
 - zmaření podmínky
- i ve stavu nejistoty jsou strany vázány principem poctivosti
 - srov. důsledky v § 549
- čekatelství
 - srov. Tégl, P., Melzer, F. Čekatelská práva – (ne)známý pojem českého soukromého práva? PrRo č. 7/2022, s. 236 an.

Nepřípustná (nedovolená) podmínka

- Některá právní jednání jsou obligatorně nepodmíněná
 - např. odmítnutí dědictví (§ 1489 odst. 1)
- Právu se přičí vázanost na určitou konkrétní podmínku
 - dar pod podmínkou uzavření manželství s určitou osobou
- Právu odporuje samo uskutečnění podmínky
 - daruji ti, ale když nebudeš protiprávně jednat, dar se mi vrací zpět
 - daruji ti s odkládací podmínkou, že budeš protiprávně jednat
- Následky:
 - nepřihlíží se k podmínce
 - neplatnost podmíněného ujednání
 - řešení: sporné; nejspíše v závislosti na smyslu a účelu zákona

Nemožná podmínka

- § 548 odst. 1: nemožná podmínka rozvazovací – nepřihlíží se k ní
 - vrátíš mi to, až budou z nebe padat trakaře

- Nemožná podmínka odkládací
 - dostaneš to, až budou z nebe padat trakaře

- srov. § 1563

Nepřípustné zmaření či splnění podmínky (§ 549)

- absence oprávnění ke splnění nebo zmaření podmínky
 - kasuální podmínka
 - potestativní nebo smíšená podmínka

Určení času (§ 550)

- Obdobně se užití pravidla o pomínce

Děkuji za pozornost